

Nem akarok összemérhetetlen értékek között rang- és értékstort fogalmazni. Csak arra akartam utalni, hogy a modern mítosz problémái körül torlódó vitákban spekulatív szempontok alapján nem lehet dönten. A műfajokat minden korban mozgó társadalmi és kulturális igények születték; formák voltak, kor meghatározta világnézeti-művészi tartalmak. A mítosz történeti jogosultsága tehát nem annak műfaji jellegétől, hanem a benne kifejezett magatartás igazságától függ.

Bretter György Ikarosz-legendája ebben az összefüggésben példázza a mítosz helyét a marxista megalapozású irodalomban.

Az esszé egy-két részletkérdése vitatható. Nem hiszem, hogy az antropológia problémáinak rangsorolása, a tettek és a velük járó kockázatok értelmére, a teljességérzés bezártságára, a zuhanás boldogságára és a remekművek történelmi szerepére vonatkozó utalások befejezett igazságoknak tekinthetők. Ezekre terjedelmesebb válaszokban is érdemes volna visszatérni, mert az alkotó marxizmus alapjaira épülő szellemes és eredetien megfontolkozató szempontok kifejtetlensége hiányérzetet kelt és vitára ingerel. Engem ennek a jegyzetnek a megírására az készítetett, hogy Bretter György megírta az első olyan antropológiai tárgyú esszéjét, amely Gáll Ernő hasonló tárgyú tanulmányaival együtt, szokványos elemzések fárasztó érdektelenségét elkerülve, a filozófiailag művelt olvasó igényeit is kielégítő módon tájékoztat a különböző világnézeti megalapozású antropológiai viták hullámaiban.

Bretter György Ikarosz-legendájában rátalált az alkatának legmegfelelőbb műfajra. Lírára is rendelt hajlamai a filozófiai témába oltva és a filozófiai-irodalmi elemzés formai és szerkezeti zártságában szerencsésen kerülnek el más esszéinek a romantikus stílus fegyverzetlenebb imbolygására jellemző buktatóit. Imponáló eleganciájú tárgyalási módjában kettőspontoktól és pontosvesszőktől darabokra tördelt mondatokba szőtt meg-hökkentő-paradox igazságok gondolkoztatják meg minduntalan az olvasót. Ezzel az absztrakt-konkrét elemzésben is állandó éberségre kényszeríti az értelmet.

Közvetve – irodalmi és filozófiai előítéleteket romboló gesztusaiban – Bretter György a társadalmi tudatformákat mereven szembeállító naiv irodalmárgodók elméletellenességével is vitába száll.

Tartalmi és formai értékei alapján Bretter György mítosztalanított „mítoszá” az utóbbi évek egyik legjobb hazai filozófiai esszéjének tartom. Elsősorban azért, mert benne nem a keresés nyugtalanító tisztázatlanságai és az irodalmiságra való törekvés kínlódsai, hanem az újratalált és a megtalált igazságok szépsége dominál. Közlésével a Korunk hozzájárult annak a tervnek a teljesítéséhez, amelyet Tóth Sándor a lap februári számában közölt programvázoló vitacikkében fogalmazott meg.

(1967.7.)

KÁNYÁDI SÁNDOR

Kérdések

Feküdtél-e már késeken
háltál-e jégen meztelen,
hagyott-e már úgy el a vér,
öntött-e már úgy el a vér,
hogy ne hallj, ne láss?

Borult-e rád már óceán,
nyelved volt-e már celofán,
robbant-e szét már szemgolyód,
mint a mélyvízből kifogott
halaké?

Voltál-e lábom égetett,
tépték-e ki a gyökereid,
faragták-e a csontodat,
millió tonna súly alatt
nyögtél-e már?

Vertek-e földbe, mint karót,
rügyezett-e már két karod,
hullattál-e már lombokat,
voltál-e üresen maradt
fészek a fán?

(1967. 8.)

Beszélgetés Párizsban az op-artról

Kérdez: Gera György

Válaszol: Victor Vasarely

(Részlet)

[...] – *Az új tartalmak rendszerint új formában jelentkeznek. Ön szerint mi e kitágult valóság adekvát művészi alakja?*

– Vallom, hogy az új élmények kifejezési formája már nem lehet az *ábrázolás*, hanem az *érzékeltetés*, áttételes analógiák segítségével. A múltábrázoló művészetét kisajátította a fotó- és filmtéchnika, amely feketéből színes, tehát természetes lett. Az újságok, magazinkok, könyvek, albumok és filmek megismertették velünk földtekénk mérhetetlen formagazdagságát. A konvencionális festészet mind technikailag, mind mondanivaló szempontjából lassan-lassan kimerült, csak ismételtetni tudta már önmagát. Ezt nevezzük dekadenciának. Jönnie kellett tehát egy romboló korszaknak, a kubizmus és dadaizmus formájában. Ez a két irányzat, mindegyik a maga módján, összetörte az ábrázoló festészetet, és megnyitotta az absztrakt művészi formák ígéretteljes útját.

Magától értetődően a múlt, a közelmúlt és a jelen stílusai és izmusai még együtt szerepelnek, és emiatt rengeteg a félreértés. Azután a mai művész korlátlan szabadságának megvannak a fény- és árnyoldalai. Az absztrakció maga is sokszor tévutakra tért, sok a kontár, még több a karrierista a mai művésztsadalomban. De hát ez egyelőre elkerülhetetlen.

– *Hol az Ön helye e művészi átalakulásban?*

– Ami engem illet, én az absztrakciónak konstruktív útját választottam; ennek az irányzatnak előharcosai Kassák Lajos, Moholy-Nagy László és Bortnyik Sándor voltak. A konstruktivizmus vagy más szóval: neoplaszticizmus még csak formai absztrakció volt, a környezet hangulatai, reminiscenciái még sokáig túléltek a képeken. Tovább kellett menni. Már 1935 körül jelentkezni kezdtek grafikai tanulmányaimban az első vibrációs effektusok. De tudatosan csak 1950 körül kezdtem a kinetikus hatásokkal foglalkozni. Az utána következő években kreáltam azokat a fekete-fehér, pozitív-negatív műveket, amelyek manapság világdivattá lettek az op-art: *optikai művészet* elnevezése alatt.

– *Mi az op-art vagy a kinetikus absztrakció?*

– A mozgás, tér és idő dimenziójának bevezetése a plasztika világába. Még mindig a síkban vagyunk, de a tériesedés és a mikroidőben lezajló mozgás illúziója olyan erős, hogy szinte valóságnak hat, természetesen a szem retináján. Optikai jelenséggel állunk tehát szemben. A kompozíciót kis terjedelmű, de nagyszabású geometriai forma alkotja, s ezek, topográfiájuk szerint, nyugodt vagy mozgó hatást keltenek. Egy ilyen kép az információelmélet rendszerével elemezhető. Az igen-nem kettős kérdésszisztéma alapján programozhatóvá válik az elektromos agy által. Roppant gazdag perspektíva nyílik hát a kutatók előtt. A